

UOT: 398

Rəhilə Sadıqova *

“MİN BİR GECƏ NAĞILLARI”NIN MÜXTƏLİF ƏDƏBİYYATLARDA TƏCƏSSÜMÜ

Xülasə

Bu məqalədə “Min bir gecə nağılları”nın təsiri ilə meydana gələn və quruluş, məzmun, obrazlar sistemi baxımından bir-birini xatırladan, lakin müxtəlif ədəbiyyatlara mənsub olan bir neçə əsər haqqında məlumat verilir. Şərqdə çoxdan tanınan və sevilən “Min bir gecə nağılları”nın təsiri ilə yaranmış çoxsaylı əsərlərin hamısını sələfinin uğurlu davamı hesab etmək olmaz. Lakin fars, tatar, monqol, çin, hind, peru ədəbiyyatlarına aid olan və ərəb nağıllarını təqlid edən diqqətəlayiq əsərlər də vardır.

Açar sözlər: nağıl, “Min bir gecə nağılları”, “Min bir gün. Fars nağılları”, A.Qallan, “Min bir saat. Peru nağılları”, Tomas Simon Qalette

MANIFESTATION OF "THOUSAND AND ONE NIGHTS FAIRY TALES" IN DIFFERENT LITERATURES

Summary

This article provides information on several works that have been emerged under the influence of "Thousand and one nights fairy tales" and are resembled by the structure, content, image system, but belong to different literatures. Not all of the many works created under the influence of the well-known and favorite “Thousand and one nights fairy tales” in the East can be considered as a successful continuation of the previous ones. But there are also remarkable works of Persian, Tatar, Mongolian, Chinese, Indian, Peruvian literatures which are reputed as imitation of Arabic tales.

Key words: fairy-tale, “Thousand and one nights fairy tales”, “Thousand and one days. Persian tales”, A.Gallan, “Thousand and one hours. Peruvian tales”, Tomas Simon Galette

ОТРАЖЕНИЕ СКАЗОК «ТЫСЯЧА И ОДНА НОЧЬ» В РАЗНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Резюме

В этой статье рассматриваются материалы из нескольких произведений, схожих по структуре, содержанию и системе образов, однако принадлежащих различной литературе и созданных на основе произведения «Сказки тысячи и одной ночи». Нельзя считать достойным продолжением многочисленных произведений, созданных на основе известного с давних времён и почитаемого на всем Востоке произведения «Сказки тысячи и одной ночи». Однако невозможно оставить без внимания произведения персидской, татарской, монгольской, китайской, индийской, перуанской литератур, являющиеся ярким подражанием арабских сказок.

Ключевые слова: сказка, сказки “Тысяча и одна ночь”, «Тысяча и один день». Персидские сказки, А.Галлан. «Тысяча и один час». Перуанские сказки, Томас Симон Галетте

Giriş. Yarandığı dövrdən bu günə kimi öz aktuallığını qoruyub saxlayan, dönə-dönə araşdırmaların, dissertasiyaların mövzusu olan “Min bir gecə nağılları” dünya ədəbiyyat xəzinəsinin elə unikal incilərindəndir ki, onlar əsrlər boyu öz əlvanlığını itirmir, daima yeni gələn nəsillərin zəhnini

* Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi. E-mail: rehile.sadiqova_87@mail.ru

işıqlandırır, hətta özü kimi neçə-neçə dəyərli incilərin yaranmasına bilavasitə səbəb olur. Yəqin dünyada çox az adam tapılar ki, ya bu nağılların adını eşitməmiş, ya da heç olmasa, bircə nağılından belə xəbəri olmamış olsun. Bu əsər yüzillər ərzində qloballaşaraq, təkcə ərəb ədəbiyyatının bir parçası olmaqdan çıxmış və əbədi olaraq bəşər kitabxanasında ən layiqli rəflərdən birinə yerləşmişdir. Lakin biz bu məqalədə “Min bir gecə nağılları”nın möhtəşəmliyindən, dünya ədəbiyyatında tutduğu əhəmiyyətli mövqeyindən deyil, onun təsiri ilə meydana gəlmiş və quruluş, məzmun, obrazlar sistemi baxımından bir-birini xatırladan, lakin müxtəlif ədəbiyyatlara mənsub olan çoxsaylı əsərlərin ən çox diqqətəlayiq olanları haqqında söz açmaq niyyətindəyik.

XVII əsrin sonu – XVIII əsrin əvvəllərində Avropa dövlətləri ilə Yaxın və Orta Şərq ölkələri arasındakı ticarət əlaqələrinin möhkəmlənməsi, Türkiyə, İran, Hindistan, Çin kimi ölkələrə edilən səfərlərin artması və bu səfərlərin səyahətçilərdə dərin təəssüratlar buraxması, həmin ölkələrin Avropada dəbdəbəli səfirliklərinin açılması Şərqi sehirli dünyasına yaranan marağı gün-gündən artırır. Şərqdə çoxdan tanınan və sevilən “Min bir gecə nağılları” da elə bu dövrdə, 1704-cü ildə məşhur şərqşünas A.Qallan tərəfindən fransız dilinə tərcümə edilir və nəşr olunduqdan sonra bu əsər sahibinə böyük şöhrət qazandırır. Bununla da Şərqi sehirli dünyası fransız ədəbiyyatına yol tapmış olur. Qallan 12 cilddən ibarət bu tərcümə ilə əsərin ərəb dilində olan orijinalını XVIII əsr fransız ədəbi zövqünə uyğunlaşdırıb bilmişdi. Bundan sonra “Min bir gecə nağılları” dünya şöhrəti qazanır və onun davamı olaraq tatar, monqol, çin, hind, peru ədəbiyyatına aid olan silsilə əsərlər yaranmağa başlayır [1, s.10]. Məşhurlaşan əsər o qədər oxucuların marağına səbəb olur ki, onun təsiri ilə yaranmış “Min bir saat. Peru nağılları”, “Min bir gün. Fars nağılları”, “Min bir çərək saat. Tatar nağılları”, “Min bir axmaqlıq”, “Məhəbbət uğrunda min bir mərhəmət”, “Sərkərdə Fum-Hoamın maraqlı macərələri. Çin nağılları”, “Quzarat şahzadəsi və ya oyaq kişilərin yuxuları. Monqol nağılları”, “Fars sultanı ilə vəzirlərinin hekayəsi” kimi bir sıra əsərlər də fransız dilinə tərcümə edilir [1; 2; 3, s.810; 4, s.267]. Beləliklə də, Avropada bu janr şərq mənzərəsi ilə yanaşı Qərbin maarifçi axtarışlarını da özündə ehtiva edərək, yeni bir çalar kəsb etməyə başlayır. Bütün bu əsərlər sayəsində Avropa ədəbiyyatına “şərq nağılları” adlı yeni bir dəb yol açmış olur.

Yuxarıda adları çəkilən və ənənəvi olaraq “*min bir*” sözü ilə başlayıb öz sələfinə oxşayan əsərlərlə yanaşı, “Zeloida və Amanzərifdinin sərgüzəştləri”, “Hənifin oğlu Abdullanın sərgüzəştləri”, “Sərəndibdən olan üç şahzadənin səyahət və sərgüzəştləri” və s. bu kimi əsərlər ad baxımından öz sələfini xatırlatmasa da, ideya və məzmun cəhətdən “Min bir gecə nağılları”nın təsiri ilə ona bənzər şəkildə yaranmış ədəbi nümunələr sırasına daxildir [1, s. 10].

Quruluş etibarilə ənənəvi “Min bir gecə”lərdən fərqlənən, ancaq məzmun və ideya baxımından sələfinə çox yaxın olan “Fars sultanı ilə vəzirlərinin hekayəsi” əsəri 1707-ci ildə fransız şərqşünası və yazıçısı Fransua Peti de la Krua tərəfindən tərcümə olunmuşdur. Avropa oxucularının diqqətini cəlb edən bu əsərdə xəyanətdə günahlandırılan şahzadəni “məhkəmə” qarşısında müdafiə etmək və günahsız olduğunu sübuta yetirmək üçün vəzirlər qarşılıqlı söhbət əsnasında növbə ilə bir-bir sultana nağıllar danışır, onu şahzadənin məsum olduğuna inandıra bilirlər [5, s.159].

Əsər bütün Asiyayı öz hakimiyyəti altında birləşdirmiş fars hökmdarı Hafikin haqqında məlumat verilməsi ilə başlayır: “Bu ədalətli şah yalnız öz xalqının rihafını düşünür, onun xoşbəxt gələcəyi üçün əlindən gələni edir. Xalqın rəğbət və xeyir-duasını qazanmış bu padşahın gözəlliyi ilə görənləri heyratə salan Nurcahan adlı bir oğlu olur. Yeddi günlük aya bənzəyən bu gənc öz dövrünün bir sıra elmlərinə yiyələnir, bir neçə əcnəbi dildə sərbəst danışır. Nurcahan bu müsbət keyfiyyətləri öz anasından götürmüşdü. Padşah Hafikin də öz sultan xanımını dərin məhəbbətlə sevirdi. Lakin doğumdan sonra gələn vaxtsız ölüm onları çox tez ayırır. Zamanın axarı padşahı təsəlli edir və o, qonşu ölkənin hökmdarının qızı Canzadə ilə evlənir. Lakin gənc və gözəl Canzadə şahzadə Nurcahanı görər-görməz ona vurulur. Bir çox elmlər, o cümlədən astronomiya ilə maraqlanan şahzadənin müəllimi münəccimbaşı Əbu Məşşar bir dəfə Nurcahanın ulduz falına baxır, onu böyük bir təhlükə gözlədiyini və bu bələdan xilas olmaq üçün qırx gün tamamilə susmaq lazım olduğunu deyir. Kədərlənən Nurcahan münəccimbaşı ilə razılaşıb, hamıdan uzaqlaşaraq Əbu Məş-

şarın dediyi kimi qırx gün ərzində danışmaqdan imtina edir. Padşah Hafikin bir neçə gün oğlunu görə bilmədiyini üçün narahat olur və onu hüzuruna çağırır. Lakin atası ilə bir kəlmə belə danışmayan şahzadənin vəziyyəti hökmdarı daha da çox narahat edir. Bu zaman hökmdar əmr edir ki, Nurcahanı analığının yanına aparsınlar, bəlkə o, bu sirrin üstünü açmağa bildi. Çoxdandır ki, Nurcahanda gözü olan Canzadə onun otağa gətirilməyindən istifadə edərək, fürsəti əldən vermir, sevgisini açıb ona bildirir. Gənc şahzadənin danışmayacağından arxayın olan bu məkrli qadın, onun boynuna sarılaraq öz hiyləgər planlarının üstünü açmağa başlayır; Nurcahanın atasını öldürmək, onun yerinə Nurcahanı taxta çıxarmaq və ona ərə getmək istədiyini bəyan edir. Eşitdiklərindən dəhşətə gələn Nurcahan Canzadəyə sillə vurur və otaqdan çıxır. Sevgisinin rədd edildiyini görən qəzəbli Canzadə ona şər ataraq qisas almaq qərarına gəlir. Üz-gözünü cırmaqlayıb, paltarlarını cırandan sonra səsküyə gələn padşah Hafikinə bütün bunları oğlu Nurcahanın etdiyini, öz analığına göz qoyduğunu və istəyinə çatmaq üçün ona hücum etdiyini deyir. Canzadənin yalanına inanan padşah oğlunun edam olunmasını əmr edir. Lakin işin əslini bilən vəzirlər şahzadənin müdafiəsinə qalxırlar, müxtəlif nağıllar danışaraq onun fikrini aydınlatmağa, haqqı nahaqdan seçməyə yardımçı olurlar. Nəticədə Şah Hafikin kimin doğru, kimin isə yanlış olduğunu anlayır və Canzadənin edamına göstəriş verir” [6, s. 301-306].

Göründüyü kimi, burada nağılları bir nəfər deyil, bir neçə nəfər nəql edir. Belə bir janr Avropada artıq XVI-XVII əsrlərdə italyan şairi J.Bazilenin yaradıcılığında öz əksini tapmışdı. Lakin maraqlısı budur ki, Barokko dövründə yazıb-yaratmış bu şairin əsərlərindən fərqli olaraq, fars nağıllarında sehirlə sühretə daha az rast gəlinir.

“Min bir gün. Fars nağılları” forma və məzmun baxımından “Min bir gecə nağılları”na daha yaxın hesab edilən bir əsərdir. Onu digər “min birlər”lə eyniləşdirmək olmaz. Çünki bu əsər ərəb nağıllarının təqlidi deyil, onun təsiri ilə yaranmış müstəqil bir əsərdir [7]. Bu iki əsərin adında olduğu kimi quruluşunda da özünəməxsus bir kontrast vardır. “Min bir gecə” kitabında nağıllar qadınlara qarşı qəzəbli və kinli olan bir padşah üçün danışılırsa, “Min bir gün” əsərində bu tipli nağıllar kişilərə qarşı nifrət bəsləyən gənc şahzadə xanım üçün nəql edilir [8, s.103-104].

“Min bir gün. Fars nağılları” da 1710-cu ildə Fransua Peti de la Krua tərəfindən fransız dilinə tərcümə edilmişdir və 5 cildə ibarətdir. Yazıçı əsərin əlyazmasını, özünün qeyd etdiyi kimi səxavətli bir dərvişdən almışdı. Fars dilində olan və “Hezarə yek ruz” adı ilə tanınan bu nağılları məhz həmin dərviş toplamış və görüşlərin birində onları böyük səmimiyyətlə Fransuya vermişdi [8, s.282-286].

Əsərin ana xəttini Kəşmir şahzadəsi Fərruxnazın yuxuda öz arzularının arxasınca getməsi və gördüyü bir mənərə qarşısında ümitsizliyə qapılması təşkil edir; erkək maralın tələdə ilişib qalmış dişisini tərək edib getməsi, sanki, gənc qızı ruhən yaralayır və o, çox məyus olur. Bundan sonra kişilərə nifrət bəsləyən Fərruxnaz ərə getməkdən imtina edir. Fərruxnazın kədərli olduğunu görən Sütlüməmə adlı dayəsi hər şeydən soyumuş gənc şahzadə üçün min bir gün ərzində nağıllar danışmağa başlayır [8, s.282-286]. Hər səhər Kəşmir şahzadəsi hamamda çimərkən dayəsinin ona danışdığı nağıllar yavaş-yavaş Fərruxnazın fikrini dəyişdirir; nağılların gücünə inanan Sütlüməmə məhz bu yolla onu kişilərin sədaqətinə inandırmağa nail olur [7]. Bu fars əsərindəki “günlər” “Min bir gecə nağılları”ndakı “gecələr” kimi sanki müalicəvi təsirə malik idi. “Min bir gecə”də Şəhrizadənin şah Şəhriyara danışdığı nağıllar kimi “Min bir gün”də də Fərruxnaza danışılan ibrətəməz nağıllar onun ruhunu sağaldır. Nəhayət, sonda Toğrul bəyin qızı Fərruxnaz cəsür şahzadə Fərruxşadın timsalında öz ideal kişi obrazını tapır. Elə Fərruxnaz da sevgilisinin nəzərində ideal qadın obrazıdır. Bu iki gəncin sevgisi ilə bərabər Fərruxşadın etibarlı dostu Simurqla Gülnazın məhəbbəti də diqqətdən kənar qalmır. Oxucu gözü qarşısında canlanan bu sehirlə aləmdə dərvişlərin yalan burulğanına düşən gənc qızların ceyrana çevrilməsinin, Ədis və Dahi tək müdriklərin timsah və əjdahaya dönüşməsinin və bu kimi bir sıra maraqlı hadisələrin şahidi olur [8, s.282-286].

“Min bir saat. Peru nağılları”. Adından da göründüyü kimi, “Min bir gecə nağılları” təkcə Avropa və Asiya qitələrində yaşayan xalqların ədəbiyyatlarına təsir etməmiş, orta əsrlər dövründə

oceanlar keçmiş, Amerika qitəsinə qədər gedib çıxmış və orada da yerli xalqların folkloruna nüfuz edərək, özünə bənzər əsərlərin yaranmasına təkan vermişdir. İki cilddən ibarət olan bu əsər özündə Perunun qədim yerli sakinləri olan inklərin həyatı, adətləri, dini inancları, onların vaxtilə yaratdıqları böyük imperiyanın tarixi ilə bağlı müəyyən məqamlar və yürütdükləri siyasət haqqında çoxsaylı nağılları ehtiva edir [9]. Əsər ənənəvi olaraq “Min bir saat” adlansa da, ümumilikdə 61 saatdan və ya 10 nağıldan ibarətdir [10]. Əsərin əsas ana xəttini Günəşin qızı hesab olunan Aklahunanın özünü zəhərləyərək öldürmək istəyən padşah Yaquar Uakakı intihardan uzaqlaşdırmaq üçün müxtəlif nağıllar danışması təşkil edir [9]. Belə ki, ədalətli hökmdar kimi tanınan Yaquar Uakakın bədnəyyət oğlu Virakoç hakimiyyəti ələ keçirərək, atasını saraydan qovur. Daima xalqın rifahını düşünən padşah qan tökülməsinə deyərək taxt-tacı qoyub getməyə razı olur. Yaquar bundan sonra özünə qapanır, özünü tənha hiss edir, öz varlığı haqqında düşüncələr onu rahat buraxmır. Zaman keçdikcə bu fikirlər daha da dərinləşir və bu narahatlıq ucbatından məsuliyyətini daşdığı taxt-tac, hakimiyyət barəsində düşünməyə bilmir [11, s.329-351]. Gün-gündən artan cansızlığı düşüncələr artıq qarabasmalara çevrilərək, padşahın həyatını dözülməz bir hala gətirib çıxarır. Nəticədə o, zəhər içərək intihar etmək qərarına gəlir. Inklərin ibadət etdiyi ilahələrdən biri olan Luna bu haqsız ölümün qarşısını almaq üçün Aklaxua adlı on yeddi yaşlı bir qızı seçir və yuxusuna girərək ona vəzifəsini izah edir: “İnci və zümrüdlərlə bəzədilmiş parlaq bir əl Aklaxuanı Günəş və Ay tanrısının məbədinə aparmış, burada ilahə Luna ona demişdi: “Yaquar Uakakı öz niyyətindən döndər, ona bildir ki, bir padşah, bir də Günəş bütün çətinliklərə baxmayaraq, gərək öz aqlını, iradəsini və cəsarətini qoruyub saxlaya bilsin”. Bundan sonra Aklaxua hər səhər Yaquarın yanına gəlir, bir saat ərzində onunla söhbət edir, “Min bir gecə nağılları”ndakı Şəhrizad kimi nağıllar danışmağa başlayır. O, bu nağıllar vasitəsilə keçmiş hökmdarların həyatından misallar çəkir, özünü öldürməyin heç bir fayda verməyəcəyini izah etməyə çalışır. Bu işdə ona Luna da kömək edir. Belə ki, bütün nağıllar Lunanın köməkliyi ilə padşahın gözü qarşısında bir xəyal tək canlandırılır. Hər gün nağıl zamanı bitəndən sonra Aklaxua həmin sehirli əlin vasitəsilə Günəş məbədinə gətirilir [10]. Əsərin qısa məzmunundan da görüldüyü kimi burada toplanan bütün nağıllar kökündə real tarixi hadisə və şəxsiyyətlərin dayanmasına baxmayaraq, sehirli nağıllardır. “Min bir saat. Peru nağılları”nda da “Min bir gecə nağılları”nda olduğu kimi hökmdar nağıl danışan bu gözəl qıza vurulur və onun göstərdiyi psixoloji təsir vasitəsilə bütün çətinliklərə qalib gəlir. Əsər 1733-cü ildə fransız əsilli hakim və məhsuldar yazıçı Tomas Simon Qalette tərəfindən həm redaktə, həm də əlavələr edilərək fransız dilinə tərcümə olunmuşdur.

“Min bir gecə nağılları” türk ədəbiyyatına da təsirsiz ötürülməmişdir. XV-XVI əsrlərdə türk-tatar dilində meydana gəlmiş “Min bir çərək saat” abidəsi bu mövzuda yaranmış əsərlər arasında ən layiqli yerlərdən birini tutur. “Min bir gecə nağılları”nın uğurlu davamı hesab olunan “Min bir çərək saat” abidəsi əsərin baş qəhrəmanı olan Şəmsəddin haqqında geniş məlumat verilməsi ilə başlayır. Şəmsəddin doğulmamışdan öncə münəccimlər Əlzaliq xana bir oğlu olacağı və böyükdən sonra taxt-taca yiyələnəcəyi barəsində məlumat verirlər. Bunu eşidən xan doğulacaq körpəni öldürmək qərarına gəlir. Lakin Əlzaliqin yoldaşı Düymə xanım oğlu dünyaya gələr-gəlməz onu saraydan uzaqlaşdırır. Şəmsəddin dərzi Qurbanın ailəsində böyüyür və özü də mahir dərziyə çevrilir. Düymə xanım hiylə işlədir, sultanlar üçün paltar tikməkdən ötrü Şəmsəddini saraya gətirir. Heç nədən xəbəri olmayan Əlzaliq xan bu gənc dərzinə dələduz zənn edərək, öldürmək istəyir. Ancaq hər şey əksinə olur, Şəmsəddin üstünə hücum çəkən xanı ağır yaralayır. Bu zaman Düymə xanım bütün həqiqətləri həm xana, həm də oğluna danışır. Ölümçül yaralanan Əlzaliq bir oğlu olduğu üçün sevinir və onu özünə varis elan edərək ölür. Görüldüyü kimi, anadan olduğu andan sağlamlıq taxtına çıxana kimi başına gələn bütün hadisələr maraqlı bir süjet üzrə inkişaf edir. Şəmsəddin dünyalar qədər sevdiyi Zəbd əl-Qatonla evlənsə də, onu çox tez itirir. Sevgilisinin ölümündən sonra uzun müddət onun yasını saxlayır və ağlamaqdan gözləri kor olur. Onun dərdinə əlac tapmaq üçün həkim Əbubəkr uzun səfərə çıxır. Həm gənc, həm də kor olmasına baxmayaraq, ölkəni ədalətlə, müdrik bir şəkildə idarə edən Şəmsəddinin başı dövlət işlərinə o qədər qarışır ki, nə özünə

vaxt ayırır, nə də dincəlidir. Elə buna görə də hər gün heç olmazsa, on beş dəqiqə (çərək saat) ərzində Şah Şəmsəddinə maraqlı əhvalatlar, nağıllar danışılır. Sonda həkim Əbubəkr səfərdən qayıdır və onun gözlərinə əlac qılır [12].

Əsərin “Min bir çərək saat” adlanmasına baxmayaraq, o, yuxarıda qeyd etdiyimiz ana süjet xətti və yetmiş dörd çərək saatdan ibarətdir.

“Min bir gecə nağılları”nın təsiri ilə yaranmış bütün əsərləri heç də sələfinin uğurlu davamı hesab etmək olmaz. Belə ki, “Min bir saat. Peru nağılları”, “Min bir gün. Fars nağılları”, “Min bir çərək saat. Tatar nağılları” və bu kimi bir sıra əsərlərin ümumi quruluşu, mövzusu və məzmunu bir-birinə yaxın olub, qədim ərəb nağıllarına oxşasa da, “Əlfıyyə və Şəlfıyyə” əsəri transformasiyaya uğrayaraq, “Min bir gecə nağılları”ni təşkil edən əsas qayədən uzaqlaşmışdır. Əbədi məhəbbət, hər çətinliyin öhdəsindən gələn iti ağıl, cəsarət və s. bu kimi insani keyfiyyətləri, ümumiyyətlə, xeyrin şər üzərindəki qələbəsinə tərənnüm edən ənənəvi “Min bir gecə nağılları”ndan fərqli olaraq, fars ədəbiyyatına aid olan “Əlfıyyə və Şəlfıyyə” əsərində kişi və qadın arasında olan məhrəm münasibətlər müxtəlif şəkillər-miniaturələr vasitəsilə oxucuya təqdim edilir. Səlcuq hökmdarı I Toğrul üçün yazılmış bu əsər “Min bir gecə”nin ənənəvi məzmun və ideyasından çox uzaqlaşmış, “ehtiras sənəti” haqqında yaradılmış əsərlər sırasına daxil edilmişdir [13]. Buna görə də “Əlfıyyə və Şəlfıyyə”ni “Min bir gecə nağılları”nın uğursuz təbdili hesab etmək olar.

Nəticə. Sonda onu qeyd etmək istərdik ki, “Min bir gecə nağılları” bir çox dünya xalqlarının həm folkloruna, həm də yazılı ədəbiyyatına diqqətəçarpan dərəcədə təsir göstərmiş, müxtəlif çalarlar kəsb edərək yeni-yeni əsərlərin yaranmasına rəvac vermişdir. İnanırıq ki, gələcək nəsillər də istər “Min bir gecə”, istərsə də onun təsiri ilə yaranmış digər əsərlərə dərin maraq göstərəcək, bəşəriyyət var olduqca bu əsərlər də öz aktuallığını qoruyub saxlayacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Жирмунский В.М., Сигал Н.А. У истоков европейского романтизма. Санкт-Петербург, «Наука», 1967
2. Энциклопедический лексикон , том 13, Санкт-Петербург, 1835-1841
3. Dictionnaire universel d'histoire. A-G, Paris, 1878
4. The Oxford Companion to Fairy Tales. Edited by Jack Zipes. Second edition. Oxford University Press. Great Britain, 2015
5. Marie-Louise Dufrenoy, L'Orient Romanesque en France 1704-1789, tome 3, Rodopi N.V., Amsterdam, 1975
6. François Petis de la Croix, Les Mille et un jours. Contes Persans. Paris, Bibliotheque nationale de France, 1838
7. https://www.fabula.org/actualites/t-s-gueullette-contes_35815.php
8. Katia Zakaria, Petis de la Croix Francois, Les Mille et un jours, contes persans, texte etabli, avec une introduction, des notices, une bibliographie, des jugements et une chronologie par Paul Sebbag, Phebus, Paris, 2003
9. Tr. Samuel Humphreys, 3v., London, 1764
10. Fernanda Macchi. “Mille et une Heures, Contes Peruvians: una lectura oriental de los Comentarios reales de los Incas.” məqaləsinin xülasəsindən, Mc Gill University, 2007
11. Marie-Françoise Bosquet et Regine Daoulas, Voyage aux sources des mille et une heures, contes peruvians, 2006
12. Тысяча и одна четверть часа. Татарские повести. Москва, 1765
13. كشف الظنون عن اسامي الكتب و الفنون , الحاجي خليفة, لبنا 2007